

OTDK- DOLGOZAT

Tóth Erika Viktória
BA

2013

Törökországot az Európai Unióba?

A lehetséges csatlakozás makrogazdasági vonatkozásai

Turkey to the European Union?

Macro economical analysis of a possible accession

Tóth Erika Viktória

Kézirat lezárva: 2012. november 9.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	1
2. Hipotézis	3
2.1. Törökország gazdasági teljesítménye	3
3. Működő piacgazdaság megléte	3
3.1. Átfogó gazdasági adatok.....	3
3.2. Folyó fizetési mérleg	4
3.3. Munkanélküliség.....	5
3.4. Infláció	7
3.5. Költségvetés.....	9
4. Piaci erők kölcsönhatása	11
4.1. Fogyasztói árindex	11
4.2. Privatizáció	12
4.3. Piacra lépés és kilépés.....	13
4.4. Jogrendszer	13
4.5. A pénzügyi szektor fejlődése	13
5. Törökország és a verseny okozta nyomás, piaci erők az Európai Unióban	14
5.1. Emberi és fizikai tőke	14
5.2. Ágazati és vállalati struktúra.....	15
5.3. Állami befolyás a versenyképességre	16
6. Gazdasági integráció az Európai Unióval	16
6.1. A tagsággal járó kötelezettségek teljesítése Törökországban.....	17
6.2. A négy szabadág elvének teljesülése.....	19
6.2.1. Áruk szabad áramlása	19
6.2.2. Munkaerő szabad áramlása	21
6.2.3. Tőke szabad áramlása	21
6.2.4. Szolgáltatások szabad áramlása	22
6.3. Mezőgazdaság és vidékfejlesztés.....	22
6.3.1. Mezőgazdaság.....	22
6.3.2. Vidékfejlesztés.....	27
7. Összefoglalás.....	29
8. Irodalomjegyzék.....	30

1. Bevezetés

Dolgozatom Törökország és az Európai Unió jelenlegi speciális kapcsolatát vizsgálja gazdasági szempontból. Ebben a kontextusban közös múltjuk még 1996-ban a vámunió bevezetésével kezdődött. Számos politikai és gazdasági állomás közül kiemelendő az 1999-es év, amikor Törökország megkapta az Európai Unió tagjelölti státuszt, ám a hivatalos tárgyalások 6 évvel később, 2005-ben kezdődtek el (várhatóan 10-15 évig fognak tartani). A csatlakozási tárgyalások során először kijelölt 35 fejezet (jelenleg 33) kötelező teljesítése a csatlakozás egyik feltétele, melyek közül a gazdaságot érintő fejezetekből néhányat kiemelt súllyal elemzek munkám során.

Törökország jelenlegi gazdasági helyzete makrogazdasági mutatókat sorra véve kerül vizsgálatra, levonva a következtetéseket. Tanulmányozom, hogy összességében (kizárólag a gazdaságot tekintve) a csatlakozás mellett, vagy ellen szóló érvek vannak-e túlsúlyban. Az Európai Uniónak a török csatlakozás ellen a teljesítendő feltételeket kivéve nincsenek érvei. A dolgozat aktualitásának fenntartása érdekében az elemzési periódust 2008-tól napjainkig választottam.

Munkám három fő pillérre tagolódik. Az első egy átfogó elemzés. Erre azért van szükség, hogy reális képet kapjunk Törökország az elmúlt évektől napjainkig mutatott gazdasági teljesítményéről.

A második pillér a 4 szabadság elvének teljesülése. Az 1957-ben megfogalmazott „4 szabadság elvét” (árak, tőke, szolgáltatások, személyek szabad áramlása), mint az Európai Unió egyik alapelvét emeltem ki Törökország vonatkozásában is. Bármelyik szabadságnak hiánya a négy közül negatív módon hat a többire. A tartós növekedés, fellendülés érdekében elengedhetetlen, hogy az egyes országok minél nagyobb piacon legyenek jelen, tudjanak értékesíteni. Törökországban a legtöbb munkavállalót a szolgáltató szektor foglalkoztatja, ezért is kiemelten fontos a terület elemzése. Tőkére (főként külföldi működő tőkére) szüksége van csupán azért is, mert feltevésem szerint kizárólag a belföldi források nem elegendőek egy prosperáló gazdasághoz Törökországban. 1996-ban létrejött a Vámunió Törökország és az Európai Unió között, ez alól is vannak olyan területek, amik még ma is (akár de facto) kivételt képeznek. A jelenlegi helyzet vázolója érdekében kiemelt figyelmet szenteltem a témakörnek.

A harmadik pillér a mezőgazdaság és vidékfejlesztés. Az Európai Unió Törökország jövőbeli csatlakozásával jelentős mezőgazdasági területekkel bővülne. Fontosnak tartom a szektor elemzését az előrelépések és a hiányosságok szempontjából (makroszinten). Az Európai Unióban az új többéves pénzügyi keret tervezése során a Közös Agrárpolitikát jelentős reform érinti. Ennek tekintetében is fontosnak tartottam a jelenlegi mezőgazdasági helyzet vizsgálatát, hiszen ez a jövőben összehasonlítási alapként szolgál majd.

2. Hipotézis

2.1. *Törökország gazdasági teljesítménye*

Törökország gazdasága régóta létezik és működik. Az Európai Unióhoz való csatlakozási kérelem benyújtása és a csatlakozási tárgyalások kezdete és folyamata nyomatékos változást kíván gazdaságpolitikai szempontból Törökországtól. Változások történtek és történnek mind a szerkezetátalakítási, mind a szabályozási oldalon. Ez jelentős hatással van a gazdasági teljesítményre nemzeti és nemzetközi szinten is. Az Európai Unió szabványokkal, kvantitatív adatokkal határozza meg, hogy melyek azok az országok, akik a csatlakozásra alkalmasak. Vannak azonban olyan országok (esetünkben Törökország), akik ezen felül speciális helyzetben vannak: a csatlakozási tárgyalások menete során kötelezően teljesítendő feltételeknek való megfelelés után jöhet szóba az esetleges csatlakozás, ám a tárgyalások „nyílt végűségét” az EU fenntartja.

Mindezek alapján hipotézisem a következő:

Hipotézis: Törökország gazdasági teljesítménye az elmúlt években (2009-2012) – a meghatározott tárgyalási fejezeteknek és egyéb (nemzeti és nemzetközi) szabványoknak való megfelelése miatt – növekedett, közelített az Európai Unióhoz.

3. Működő piacgazdaság megléte

3.1. *Átfogó gazdasági adatok*

2011-ben a török gazdasági teljesítmény 8,5%-al nőtt, míg ez 2010-ben némileg magasabb, 9,2% volt. A növekedést főként a privát szektornak köszönhetik, a fogyasztói kiadások 7,7%-al, míg a privát szektor beruházásai 22,8%-al növekedtek 2011-ben. A belföldi kereslet növekedése 10,6%-os importnövekedést eredményezett, az export 6,5%-al volt magasabb, mint 2010-ben, ami főként a török líra gyengülésének tudható be (az euróhoz képest 20%-al gyengült). Habár 2011 közepétől a hazai kereslet növekedése lelassult, a kereskedelem viszont erősödött, ami kedvezően hatott a folyó fizetési mérleg egyensúlyának szempontjából. A legnagyobb lassulást 2012 első felében figyelhetjük meg. A hazai fogyasztás a privát szektorban (a török lakosok háztartásaiban) – mely a GDP több mint 70%-át teszi ki – 0,2%-al csökkent a 2011-es évhez képest. A beruházások 3,2%-al csökkentek, viszont az előző évben ez az arány 18,3% volt. Egyetlen hazai keresleti elem növekedett, ez pedig a

kormányzati fogyasztás, mely 4,9%-os növekedési aránnyal zárt 2012 első felében. További csökkenés megfigyelhető néhány vezető gazdasági mutatóval. Az utóbbi két évben a legalacsonyabb szintre került a feldolgozóipari bizalom valamint a kapacitás kihasználtság. Ennek ellenére az ipari termelés és a hitelnövekedés felgyorsult 2012 közepére néhány gyengébb negyedéves periódus után. 2011-ben az egy főre jutó GDP Törökországban elérte az Európai Unió átlag 52%-át.

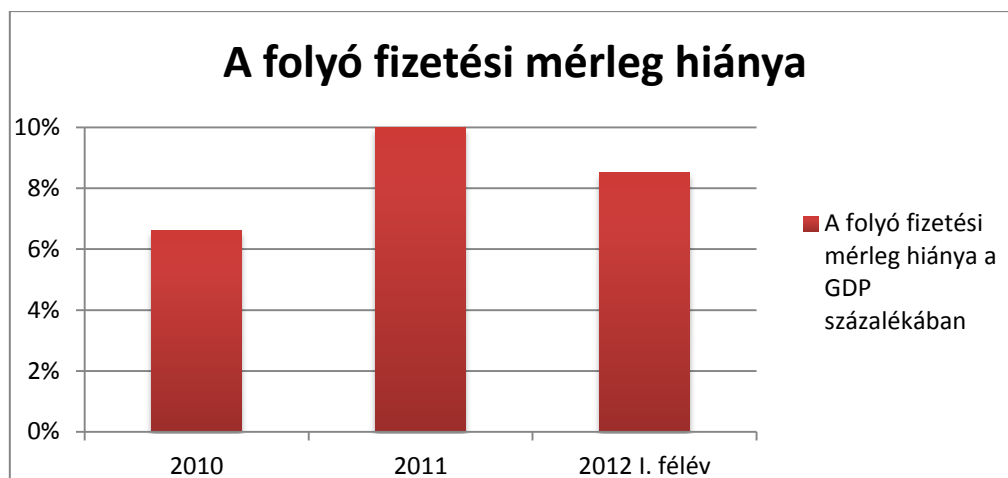
Mindent összevetve, a gazdasági növekedés lelassult a hazai kereslet gyengülésének következtében.¹

3.2. Folyó fizetési mérleg

A folyó fizetési mérleg hiánya 2010-ben a GDP 6,6%-át tette ki, ez 2011-re 10%-ra emelkedett. Ez a romlás teljes egészében az árukereskedelmi hiányból adódik. A folyó fizetési mérleg hiánya hirtelen befektetői bizalomvesztést eredményezhet, mely miatt a török valuta rendkívül sebezhető, ingatag. A hiány 2012 közepére mérséklődött, a GDP körülbelül 8,5%-ára, az áruforgalmi mérleghiány mérséklődött, köszönhetően a gyengébb belföldi keresletnek, az alacsonyabb olajáraknak és az erős exportnövekedésnek. A gazdaság lassulásának és a csökkenő energia, és élelmiszeráraknak köszönhetően a folyó fizetési mérleg hiánya várhatóan tovább fog csökkenni, habár a külgazdasági feltételek romlása nehézkessé teszi a jelenlegi exportbevételek fenntartását. A tőkebeáramlások – beleértve a nettó külföldi közvetlen befektetéseket, külföldi finanszírozású államkötvény vásárlásokat, a nemzetközi és a hazai piacon, és a török bankok és vállalatok külföldi hiteleit – nagyrészt ellensúlyozzák a folyó fizetési mérleghiányt 2011-ben és 2012 első felében, még akkor is, ha jóval kisebb volumenű volt, mint 2010-ben. A külföldi közvetlen tőkebefektetések mértéke alacsony maradt a folyó fizetési mérleghiányhoz képest, a teljes tőkebeáramlás mindössze 13%-át tette ki 2012 első hat hónapjában. Törökország erősen függ a rövidtávú tőkebefektetésektől, ami miatt nagyon érzékeny a jelenlegi különböző globális bizonytalanságokra. A Központi Bank hivatalos tartaléka 61 milliárd euróról (2010) 56 milliárd euróra csökkent (2011), ám ez mérséklődni látszik 2012-ben. Ezzel egy időben a bruttó külső adósság csökkent, a GDP 39,9%-áról 39,7%-ra. 2012 májusában a parlament elfogadott egy törvényjavaslatot, mely enyhíti a külföldi ingatlanvásárlások korlátozását, ami

¹ Comission Staff Working Staff (2012): Turkey, 2012 Progress Report – Enlargement Strategy and Main Challenges 2012-2013, Brüsszel, pp. 37.

valószínűleg növelni fogja az e célra érkező tőke beáramlását. Az 1. ábra a folyó fizetési mérleg hiányának alakulását mutatja.

1. ábra: A folyó fizetési mérleg hiányának alakulása (2010-2012)²

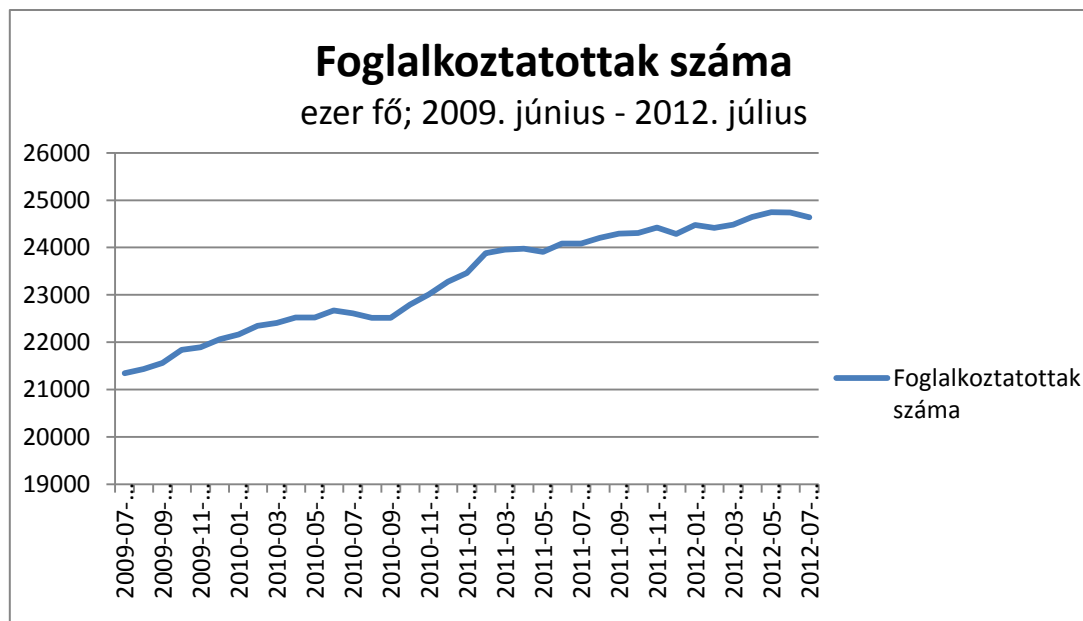
Összességében tehát a külső egyensúlyhiány jelentős maradt, ami bizonytalanságot okoz, a török líra instabilitását eredményezi, csökkenő exportbevételeket von maga után.³

3.3. Munkanélküliség

A munkanélküliség aránya 2010-ben 11,9%, 2011-ben 9,8% volt, 2012 első felében 8,9%-ra csökkent. A foglalkoztatottak aránya 45,3%-ra nőtt a 2011. decemberi 44,9%-ról és az előző évi 43%-ról. A foglalkoztatottak számának alakulását a 2. ábra mutatja. A férfiak munkaerőpiaci részvétele 71,4%, a nőké 30%. A nők a kisebb arány ellenére folyamatosan keresik a munkalehetőségeket, a nők munkanélküliségi aránya aligha magasabb a férfiakénál. A nők egyharmada – akik hivatalosan munkanélkülinek számítanak – fizetetlenül dolgoznak kisebb családi vállalkozásokban, a mezőgazdasági szektorban. A megfizethető gyermekgondozás hiánya szintén gátolja a nők belépését a munkaerőpiacra.

² Forrás: tradingeconomic.com; saját szerkesztés

³ European Commission, Economic and Financial Affairs (2012): European Economic Forecast, Spring 2012, European Economy, pp. 131.

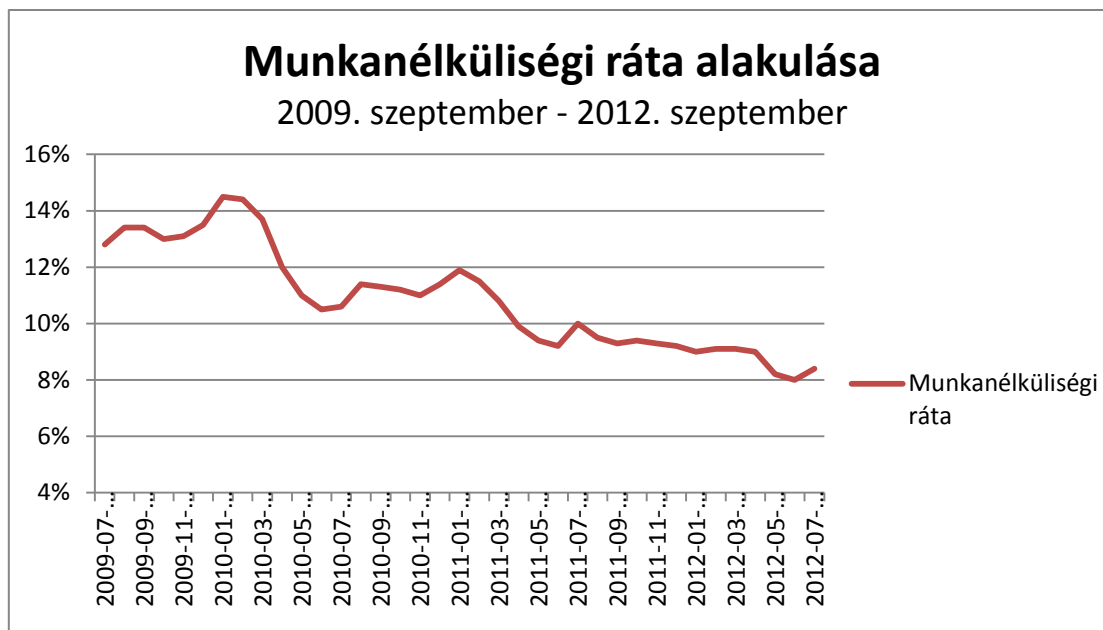

2. ábra: A foglalkoztatottak számának alakulása⁴

A munkaerőpiacnak évente körülbelül egymillió új belépőt és munkanélkülit kell elnyelnie. A túl szigorú munkavédelmi jogszabályok elriasztják a munkaadókat a munkavállalók felvételétől. A be nem jelentett munka előfordulása továbbra is komoly kihívást jelent. Összességében a végbement gazdasági fejlődés lehetővé tette a foglalkoztatás növekedését, a munkanélküliek arányának csökkenését (3. ábra).⁵

⁴ Forrás: tradingeconomics.com; saját szerkesztés

⁵ Republic of Turkey (2011): Pre-Accession Economic Programme 2012-2012, Ankara, pp. 70.

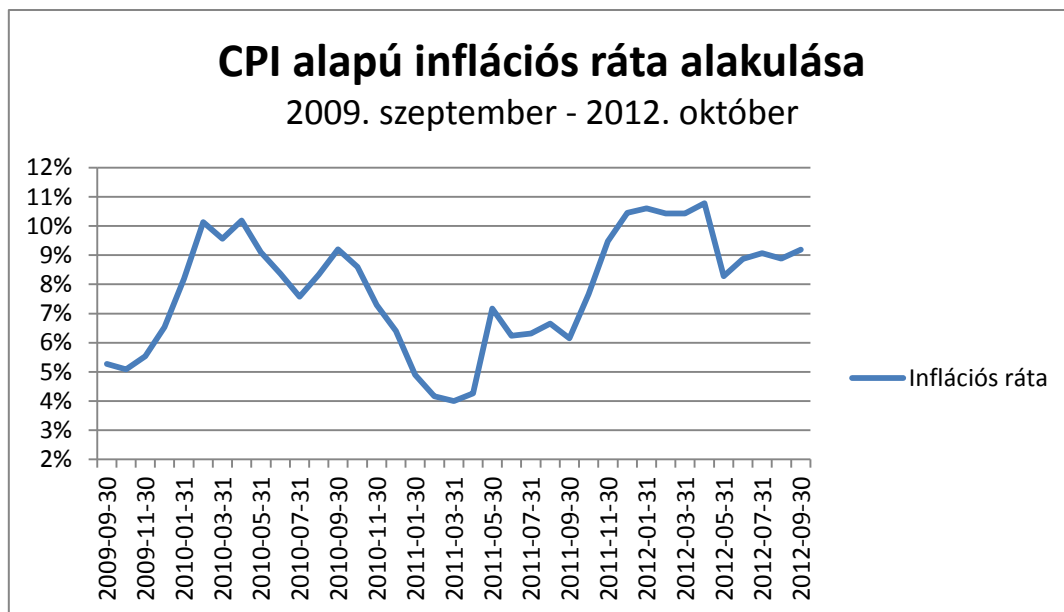

3. ábra: A munkanélküliségi ráta alakulása Törökországban (2009-2012)⁶

3.4. Infláció

Az infláció 10,5%-ot is elérte 2010-ben, 2011-ben azonban ez az érték a felére csökkent: 4% körüli értéket is felvett. 2012 augusztusára a fogyasztói árak csökkentek az ingadozó energia és élelmiszerárak ellenére. A Központi Bank év végi inflációs célja 7%, kiegészítve egy 2 százalékpontos toleranciasávval, ami jelenleg is elérhetőnek tűnik. 2012 szeptemberére a piaci várakozások az inflációt 6,8%-ra tették, ami nem teljesült. Mindent összevetve az infláció magas volt, de 2012 közepére mérséklődött a gyorsan növekvő élelmiszerárak ellenére. A 4. ábra a CPI (fogyasztói árindex) alapú inflációs rátát mutatja, ahol szintén látni az előbb említett mérséklődő inflációs hatást.

⁶ Forrás: tradingeconomics.com, saját szerkesztés

4. ábra: A CPI alapú inflációs ráta alakulása 2009 és 2012 között⁷

Az inflációs szint és a líra sebezhetősége iránti aggályok növelték a globális kockázatkerülést, ez részben köszönhető Törökország még mindig magas folyó fizetési mérleghiányának, ami továbbra is akadályokat állít a monetáris politika enyhítésének útjába. 2011 óta a Központi Bank meglehetősen összetett politikák szerint működik, a kamatfolyosó és különböző makroszintű intézkedések meghozatala lehetővé tették például, hogy a bankok a finanszírozási költségeket napról-napra igazíthassák. A Központi Bank kénytelen volt fenntartani számos, eléggé elfogult megszorító intézkedést az elmúlt fél évben. 2012 júliusától az átlagos banki finanszírozási ráta 10%-ról 7%-ra esett. A szigorú monetáris politikának azonban fenn kell maradni a török pénzügyi stabilitás érdekében. A megszorítások sikeressége növekszik, a növekedés mozgató rugóit elemelték a kizárólag hazai keresleti szintről. Költségvetési oldalról specifikus és célzott makroszintű intézkedéseket hoztak, így például banki szabályozást, ami segít megtervezni a gazdaság egyensúlyának helyreállítását és tehermentesíti a monetáris politikát. Összefoglalva a monetáris politika sikere növekvő, képes volt megfékezni a hitelek növekedését és hozzájárult ugyanakkor a folyó fizetési mérleg hiányának enyhítéséhez.⁸

⁷ Forrás: tradingeconomics.com, saját szerkesztés

⁸ Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (2012): Inflation Report 2012-III, Ankara, pp. 31.

3.5. Költségvetés

A költségvetés jobban szerepelt, mint ahogy 2011-ben gondolták, ami főleg a hazai kereslet felépülésének tudható be, emiatt a közvetett adóbevételek növekedtek. Az elsődleges többlet 2010-ben a GDP 0,5%-a volt, 2011-ben 1,3%-a, az összesített központi költségvetési hiány 2010-ben a GDP körülbelül 5%-a volt, ez 2011-re 3% körülire csökkent, a költségvetési cél a GDP 1%-a (5. ábra).

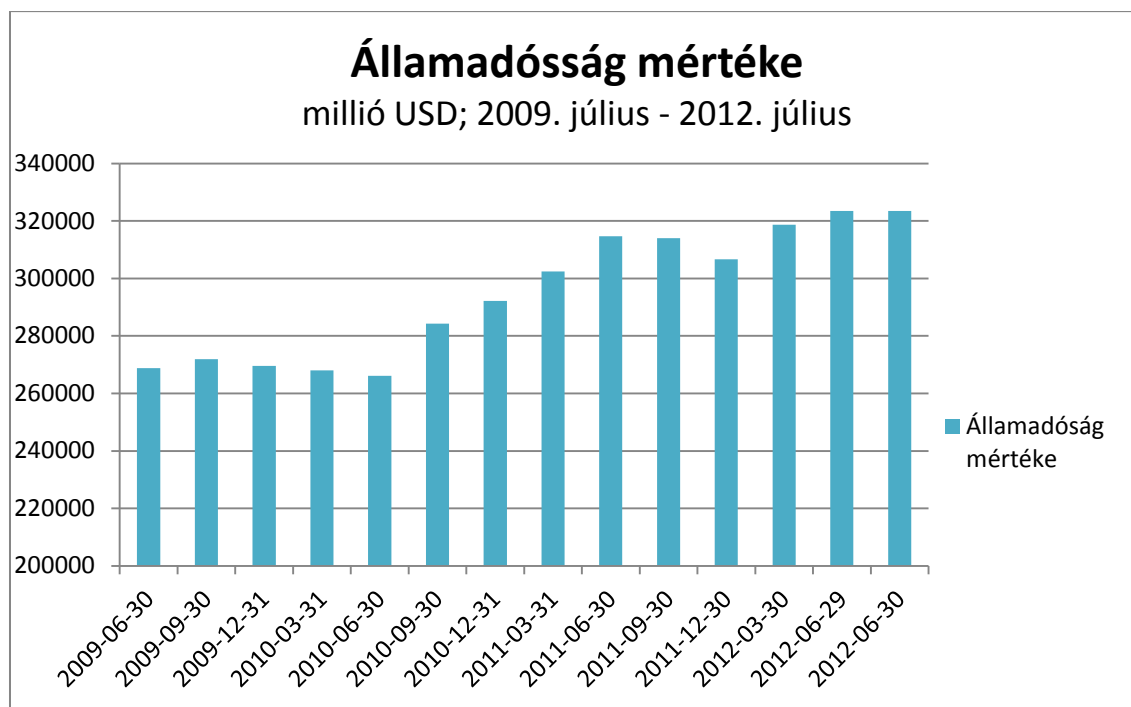

5. ábra: A török költségvetési hiány alakulása az elmúlt 10 évben⁹

A társadalombiztosítási hiány is csökkent, 2010-ben 2,4%, míg 2011-ben 1,3%-a a GDP-nek. A közelmúltban végrehajtott, a nyilvános követelésekre vonatkozó szerkezetátalakítási program pozitívan hatott a társadalombiztosítási rendszer egyensúlyára, 3,3 milliárd euró, avagy 0,6%-os (GDP-hez viszonyított) többletbevételt hozott. 2012 első felében a gyengülő kereslet hátrányosan hatott a költségvetés teljesítményére, a reál adóbevételek nagyjából a 2011-es szinten maradtak, amíg a közvetett adóbevételek (melyek a teljes adóbevételek kétharmadát jelentik) a fogyasztói kereslet és az import csökkenésének hatására korlátozódtak. A középtávú költségvetési terv szerint a kormány a GDP 1%-os költségvetési hiánycélt tűzött ki 2012-re. Ez nincs a gazdaság és a bevételek növekedéséhez igazítva, amelyek magasabbak voltak a vártnál 2011-ben. Ezért a költségvetési politika elképzelhető, hogy nagyobb teret kap a monetáris politika erőfeszítéseinek támogatására, melyet a belföldi kereslet és a folyó fizetési mérleg fékeznek. Az állami adósságállomány tovább csökkent 2011-ben, a GDP 39,4%-át teszi ki. Az 6. ábra az adósságállomány mértékének változásait

⁹ Forrás: tradingeconomics.com, saját szerkesztés

mutatja, millió dollárban kifejezve. Összességében véve a költségvetési teljesítmény kielégítő volt.

6. ábra: Az államadósság mértékének alakulása 2009 és 2012 között¹⁰

A Nyilvános Pénzügyi Vezetési Jog elfogadása után 4 évvel néhány komponens még mindig hiányzik, intézkedések, melyek támogatják a felelősségre vonhatóságot, hatékonyságot és átláthatóságot a költségvetési folyamatokban. A konszolidált államháztartási számlák a nemzetközi sztenderdnek megfelelően nincsenek rendszeresen közzétéve. Ez a török polgárok számára is nehezebbé teszi, hogy szem előtt tartsák a kormány felelősségét a közpénzek kezelésénél. Az új Állami Támogatási Törvény elfogadása el lett halasztva. Az adóigazgatási feladatok egységessé váltak az állami bevétel adminisztrációk egységesítésével. Az egységesítés célja az ellenőrzési kapacitás erősítése és a nagyobb mértékű, sztenderd, kockázati alapú ellenőrzési módszerek alkalmazása, ezáltal az átláthatóság növelése. Összességében nem történtek jelentős erőfeszítések a pénzügyi átláthatóság növelése érdekében.

Törökország költségvetési és monetáris politikai mixe relatíve sikeresnek bizonyult a gazdasági válság után. A korábbi költségvetési konszolidáció és a strukturális reformok hozzájárultak a növekedéshez. Néhány területen történő további előrelépés (költségvetés átláthatósága, költségvetési politika kiigazítása, lépések az inflációs cél irányába, pénzügyi

¹⁰ Forrás: tradingeconomics.com, saját szerkesztés

stabilitás megőrzése) azonban fontos lépések a zökkenőmentes gazdaság és a fenntartható fejlődés biztosítása érdekében. Különösen fontos, hogy a tőkeáramlás hirtelen csökkenése vagy visszafordulása ne gyakoroljon nagy nyomást a török lírára, ami még magasabb inflációhoz vezet. Összefoglalva tehát a török gazdaság zökkenőmentes működése veszélyeztetett a pénzügyi bizonytalanság és a globális kockázattvállalási hangulat által, további intézkedések szükségesek a jobb koordináció és a politikai mix optimalizálása érdekében.¹¹

4. Piaci erők kölcsönhatása

4.1. Fogyasztói árindex

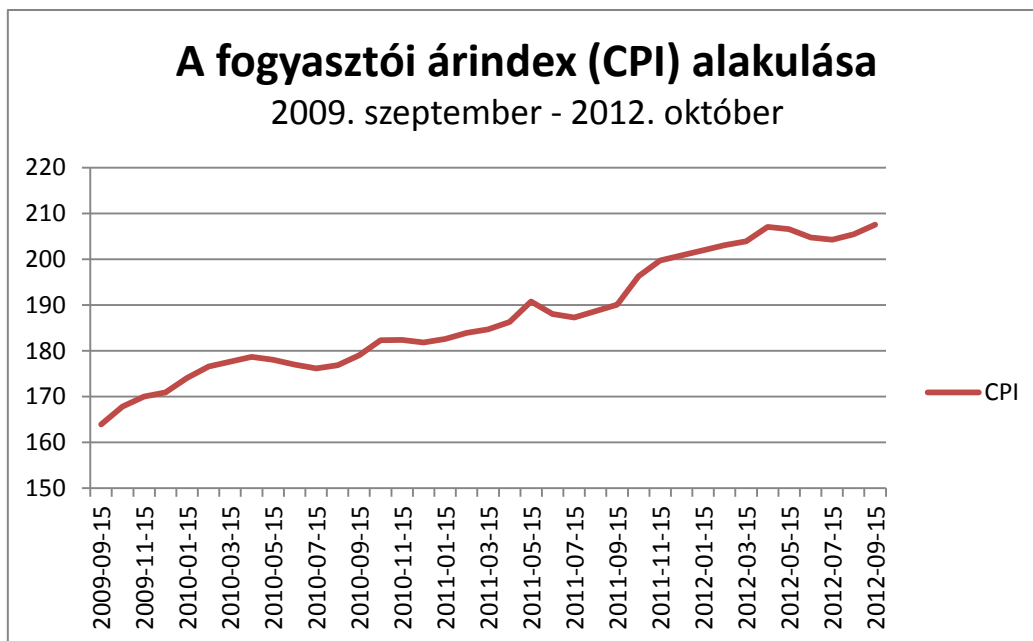
A szabályozott árak részesedése a fogyasztói árindex (CPI = Consumer Price Index) kosarában csupán 4,5%. Az élelmiszer-, és alkoholárak (a fogyasztói kosárnak ezek a jóságok 25%-át teszik ki) nagyon érzékenyek a politikai és adminisztratív döntésekre. Felügyeleti és szabályozási tevékenységek vannak érvényben minden főbb szektorban. Automatikus árképzési mechanizmus működik a földgáz és villamosenergia-ágazatokban, ahol a végfelhasználói árak hivatalosan kapcsolódnak egy költség-alapú módszerhez. Az állami beavatkozás egyre növekszik, függetlenül határozza meg az árakat, az automatikus mechanizmusokat beszüntetve a közlekedési ágazatban.¹²

A 7. ábra a fogyasztói árindex alakulását mutatja az elmúlt 3 évben. Az index értéke folyamatosan, és egyenletesen növekedett a vizsgált időszakban.

¹¹ Comission Staff Working Staff (2012): Turkey, 2012 Progress Report – Enlargement Strategy and Main Challenges 2012-2013, Brüsszel, pp. 41.

¹² Turkstat: Consumer Price Index, September 2012.

<http://www.turkstat.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10912>, letöltve: 2012. október 25.

7. ábra: A CPI alakulása 2009 és 2012 között¹³

4.2. Privatizáció

Korlátozott fejlődés történt az állami tulajdonban lévő vállalkozások szerkezetátalakításában és átláthatóságában. A privatizáció jelentősen lelassult főként azért, mert a befektetők hosszú távú, külső finanszírozási forráshoz jutása nehezebbé vált. A privatizációs bevételek összességében csökkentek: 2010-ben 2,2 milliárd euró volt (a GDP 0,4%-a), 2011-ben pedig 971 millió euró (a GDP 0,2%-a). 2011-ben két nagy privatizáció történt: az Iskenderun kikötőt (226 millió euró), valamint a Trakya villamosenergia-ellátó vállalatot (411 millió euró) magánosították. 2012-ben a tervezett privatizációk között vannak villamos energia eszközök, autópályák és hidak, illetve számos kikötők. A fennmaradó részvények (Turkish Airlines, Turk Telekom, Petkim, Halkbank, Vakifbank) szintén privatizációs egyezmények tárgyát képezik. Egyelőre nincs tervzet a Ziraatbank és a nemzeti lottó privatizálására. Összefoglalva: a kormány egyre inkább beavatkozik az ármeghatározó mechanizmusokba, a külső finanszírozási források hiánya pedig lassította a privatizációt.¹⁴

¹³ Forrás: tradingeconomics.com, saját szerkesztés

¹⁴ Comission Staff Working Staff (2012): Turkey, 2012 Progress Report – Enlargement Strategy and Main Challenges 2012-2013, Brüsszel, pp. 40.

4.3. Piacra lépés és kilépés

2011-ben megvalósult az üzleti regisztrációs folyamat finomhangolása. Az üzletalapítás Törökországban költséges maradt, néhány díjszabás még mindig átláthatatlan, mint például a társaság hivatalos alapszabályának és beszámolóinak bejegyzése. A kereskedelmi regisztrációs díjak is jelentősek. Nem történt jelentős előrelépés a kilépési korlátok eltávolításánál sem. Ugyanígy a vállalkozás felszámolása is költséges és időigényes folyamat. A csődeljárások körülbelül átlagosan 3,3 évig tartanak és a talpra állás aránya továbbra is nagyon alacsony (mindössze 22%). Tulajdon bejegyzése Törökországban a tulajdon értékének 3,3%-ába kerül, 6 különböző eljárást igényel és 6 napig tart. Az építési engedély megszerzése szintén költséges és időigényes: általában 24 eljárás folyik végig és 189 napig tart. A költségek az egy főre jutó átlagjövedelem 200%-ának felelnek meg. Összességében véve: a piacra való belépés kielégítőnek mondható, a kilépés azonban költséges és hosszú maradt, a csődeljárások pedig még mindig nehezek, és abszolút nem hatékonyak.

4.4. Jogrendszer

Egy viszonylag jól működő jogrendszer (beleértve a tulajdonjog területét is) már évek óta jelen volt Törökországban. A kereskedelmi szerződések alkalmazása még mindig inkább hosszadalmas, 36 eljárást igényel és átlagosan 420 napig tart. A kereskedelmi bírák nem szakosodtak, ami hosszadalmas bírósági eljárásokat eredményez. Bíróságon kívüli vitarendezési mechanizmusokat ritkán használnak. Az igazságszolgáltatási rendszer és az adminisztratív kapacitás tovább javítható. Összefoglalva tehát a jogi rendszer funkcióját tekintve jól működik, azonban fejlődés nem figyelhető meg a rendszerben.¹⁵

4.5. A pénzügyi szektor fejlődése

2011-ben a pénzügyi szektor továbbra is jól működött, a teljes szektor eszközei növekedtek majdnem az eredeti eszközállomány harmadával. A kockázati ráták hatalmasak továbbra is. A bankok domináns szerepet töltenek be a pénzügyi szektorban, 80% a pénzügyi szektor összes eszközállományán belüli részesedésük. A banki eszközök értéke mintegy a GDP 100%-a. Az állami tulajdonú bankok részesedése a teljes banki szektorban csökkent 2010-hez képest 30%-ról 26%-ra, míg a hazai privát bankok részesedése 32%. A külföldi bankok 21,9%-át teszik ki a teljes bankszektornak (41,6% ha a tőzsdén keresztüli tulajdonjogot is szerepeltetjük). Régóta

¹⁵ Republic of Turkey (2011): Pre-Accession Economic Programme 2012-2012, Ankara, pp. 62.

nem történt előrelépés az állami tulajdonú bankok magánosítása terén. A biztosítási ágazat részesedése kicsi és alulfejlett maradt, a pénzügyi szektor 3%-át teszik ki. A növekedéssel párhuzamosan a hitelek bővülése fokozatosan lelassult, 2010 óta körülbelül a negyedére. Mind a bankszektor hitelállománya és a betétállománya is elérte a GDP 50%-át 2012 közepére. A fennálló hitelviszonyt megtestesítő értékpapírok értéke a kötvénypiacon elérte a GDP 40%-át. A magánszektor adóssága jelentősen növekedett, 1,3%-ról 4,1%-ra emelkedett a teljes részvénytőke aránya 2012 közepére. A tőke-megfelelési mutató tovább csökkent: 2010 decemberében 19% volt, 2012 júniusára 16,5% lett, ami még így is a kötelező minimum szint (12%) fölött van. A hatóságok által létrejött a pénzügyi stabilitási bizottság, melynek elnöksége alatt a miniszterelnök-helyettes a felelős a gazdaságért. A bizottság célja, hogy figyelemmel kísértse a rendszer szintű kockázatokat és kezelje azokat, valamint hogy meghatározzon különböző végrehajtandó szakpolitikai intézkedést. A bizottságnak megalakulása óta (2011. június) 8 ülése volt. Összességében a pénzügyi szektor továbbra is dinamikus és erős, köszönhetően a korábbi mélyreható reformoknak.¹⁶

5. Törökország és a verseny okozta nyomás, piaci erők az Európai Unióban

Törökország erőteljes növekedése megerősíti a gazdaság alapelemeinek fejlődését és fokozza a megrázkódtatásokkal szembeni ellenálló képességét. Ennek ellenére a gyors expanzió és a folyó fizetési mérleghiány, valamint az erős inflációs nyomás rámutatnak a török gazdaság visszatérő, jelentős egyensúlytalanságaira. Összességében a piaci mechanizmusok működése is érintetlen maradt.

5.1. Emberi és fizikai tőke

Az oktatási reformprogram – mely kulcstényezője a Nemzeti Fejlesztési Tervnek (2007-2013) – a végéhez közeledik. Két prioritást határoz meg az oktatás modernizációja és reformja tekintetében: az oktatási kereslet növelése és az oktatási rendszer minőségi javítása. 2011-re némi fejlődés megfigyelhető. Az írástudatlanság aránya a 15 év fölötti lakosságban 7%-ról (2010) 5,7%-ra (2011) csökkent, a nőknél 11,4%-ról 9,4%-ra. Az egyetemi diplomával rendelkező 15 év fölöttiek 9,2%-ról 10,8%-ra növekedtek 2011-re. A nettó iskolázottsági arány az alapfokú oktatásban (8 éves képzés) némileg növekedett, a középfokú oktatásban

¹⁶ Republic of Turkey (2011): Pre-Accession Economic Programme 2012-2012, Ankara, pp. 14.-15.

részesedők aránya azonban jelentősebben nőtt, 65%-ról 69%-ra. Kihívások azonban még mindig maradtak. A felsőoktatásban résztvevők száma alacsony maradt a nemzetközi sztenderdekhez képest, bár nemzeti szinten történt némi előrelépés. A török éltanulók továbbra is jól teljesítenek, a diákok túlnyomó többségének jártassága, alapvető tudásszintje alacsony, ám megfelelő alapszintű készségekkel és probléma-megoldó képességgel rendelkeznek. A 2012-2013-as tanévtől kezdve a tankötelesség a korábbi 8 évről 12 évre emelkedett. Ezt a döntés megfelelő hatásvizsgálat nélkül hozták meg, mely jelentős költségeket von magával és befolyásolja az általános oktatási minőséget. Törökország jelentősen növelte forrásait az aktív munkaerő-piaci politikában. Mindent összevetve a reformok és a megnövelt, oktatásra fordított kiadások pozitív hatással voltak az iskolai végzettségekre és az iskolázottsági arányra, ám jelentős problémák merültek fel az oktatás színvonalának fenntartása terén.

A befektetések a GDP 18,9%-áról 21,9%-ára nőttek köszönhetően a privát szektor befektetéseinek, melyek a GDP 15%-áról 18,1%-ra emelkedtek. A bruttó külföldi közvetlen tőkebefektetések (FDI= Foreign Direct Investment) Törökországban 6,8 milliárd euróról 9 milliárd euróra nőttek. A kormány célja, hogy a kutatás-fejlesztés aránya elérje a GDP 2%-át, azonban ez jelenleg mindössze 0,84%-on állt (2010-es adat). Az átlagos bruttó villamosenergia-fogyasztás körülbelül 6% volt az elmúlt 5 évben, és nem épültek egyéb termelő kapacitások, melyek plusz teljesítményt adhattak volna. Az infrastruktúrát illetően szerény előrelépés történt. Összességében az ország fizikai tőkemegújítását illetően szerény fejlődés ment végbe.¹⁷

5.2. Ágazati és vállalati struktúra

A foglalkoztatás részesedése a mezőgazdasági és építőipari szektorban stabilizálódott: 25,5% és 7% volt 2011-ben. Kevesebb munkahely jött létre a szolgáltatások és az ipar területén, amelynek részesedése a teljes foglalkoztatásból csökkent: 48% és 19,5% volt 2011-ben. A növekedés kiemelten munkahely-növelő, az általános foglalkoztatottság a 2010-es 6,2%-ról 6,7%-ra nőtt. Ugyanakkor a szolgáltatási ágazat relatív teljesítménye egy százalékponttal esett körülbelül 63%-ra, a mezőgazdaság és az ipar kis mértékben növekedett 8% és 26%-ra (GDP-hez viszonyított arány, 2011-es adatok). A közüzemi ágazatok liberalizálásának előrehaladása egyenetlen. A villamosenergia-piacról szóló törvénytervezet – mely hatályon kívül helyezi a

¹⁷ Comission Staff Working Staff (2012): Turkey, 2012 Progress Report – Enlargement Strategy and Main Challenges 2012-2013, Brüsszel, pp. 41.

meglévőt – az érintett felek által elfogadott, jelenleg a Minisztériumnál jóváhagyásra vár. Nincs kézzelfogható előrelépés a BOTAS’ (gáz) monopolisztikus piaci részesedésének csökkentésére: megkísérelték a meglévő szerződés és az Orosz Föderáció szerződésének helyettesítését magán szektorból, ám ezek a kísérletek sikertelennek bizonyultak. Ami a távközlési piacot illeti, a piaci verseny szintjének növelése érdekében tett lépések növekedtek. A nagykereskedelmi vonalbérlet (WLR) implementáció (mely 2012 februárjában kezdődött) tovább fokozza a versenyt, különösen a szélessávú és vezetékes távközlési piacokon. Összességében elmondható, hogy a hálózati iparágak liberalizációja felgyorsult, ami a további gazdasági növekedésnek, esetleges fellendülésnek tökéletes talajt teremt.¹⁸

5.3. Állami befolyás a versenyképességre

Csekély a fejlődés az állami támogatások területén. Az állami támogatási törvény elfogadásának eredetileg tervezett időpontja 2011 szeptembere volt. Egy törvényrendelet értelmében (melyet 2011 novemberében fogalmaztak meg) a támogatási törvény 2013. június végéig lép hatályba. A végrehajtási jogszabályok és az állami támogatási hatóság még fejlesztésre várnak. A török hatóságok számos ösztönző csomagot bocsátanak ki az évek során. Egy átfogó állami támogatási fejlesztési és cselekvési terv: ezt kellene véghezvinnie a török Állami Támogatási Hatóságnak ahhoz, hogy valamennyi Európai Unió állammal és az acquis-val való összehangolás érdekében. A közbeszerzés jogi kerete továbbra is különféle mentességeket tartalmaz és még mindig nincs összhangban az Unió vívmányokkal. Összességében nagyon korlátozott előrelépés történt az állami támogatások átláthatóságának javítását célzóan, ez a tény pedig akadályokat gördít a csatlakozás elé.

6. Gazdasági integráció az Európai Unióval

A gazdaság nyitottságát az áruk és szolgáltatások exportjának és importjának értékével mérhetjük, ami a GDP arányában jelentős mértékben nőtt: 2010-ben 48%, 2011-ben pedig már 56,5% volt. Ezzel egy időben az EU részesedése Törökország kereskedelméből 41,7%-ról 40,8%-ra csökkent. 2010 és 2011 között az EU részesedése a török exportból stabil 46% volt, az import részesedése csökkent, 42,6%-ról 41,7%-ra. A 2012 első felében megjelenő adatok csökkenő tendenciát mutatnak, mely a gyengülő Unió keresletnek tudható be. Továbbra is az EU maradt a fő forrása a Törökországba áramló FDI-nek, bár az arány itt is

¹⁸ Comission Staff Working Staff (2012): Turkey, 2012 Progress Report – Enlargement Strategy and Main Challenges 2012-2013, Brüsszel, pp. 43.

csökkent: 76% 2010-ben, 71% 2011-ben. Az EU-n kívüli országokból áramló külföldi működő tőke viszont növekedett. Összességében a kereskedelem és a gazdasági integráció az Európai Unióval továbbra is magas maradt.¹⁹

A rendelkezésre álló információk alapján a tényleges bérnövekedésről, a fajlagos munkaerőköltség úgy tűnik, kissé gyorsabb ütemben nőtt, mint a munka termelékenysége 2011-ben és 2012 első felében. A munkaerőköltség 10,2%-ra emelkedett 2011-re a teljes gazdaságban, 9,1% volt a gyárparban és 14,1% az építőiparban. A nem bérjellegű munkaerőköltség-index – mely magában foglalja a társadalombiztosítási hozzájárulásokat és az óránkénti végkielégítéseket is – 9,1%-ra nőtt. A török líra leértékelődött az euróhoz képest 20%-al és 23,3%-al az amerikai dollárhoz képest 2011-ben. A reál effektív árfolyam (egy félíg eurót és félíg dollárt tartalmazó valutakosárhoz képest) szintén csökkent 15%-kal 2011-ben. Összességében Törökország nemzetközi versenyképessége növekedett, elsősorban valutája 2011-es leértékelődésének köszönhetően.

6.1. A tagsággal járó kötelezettségek teljesítése Törökországban

Ebben a fejezetben a tagsággal járó kötelezettségekről, az Európai Unió és Törökország közötti csatlakozási tárgyalások 33 fejezetéről lesz szó. A Bizottság évente jelentést ad ki az elért fejlődésről, a megtett lépésekről. A fejezetek közül csak néhányval foglalkozom bővebben, ezek a 4 szabadság elvének részei (személyek, tőke, áruk, szolgáltatások), valamint a mezőgazdaság, és az ahhoz szorosan kapcsolódó területek (pl. halászat, élelmiszerbiztonság, stb.).

A tárgyalási fejezetek a következők:

1. áruk szabad áramlása
2. személyek/ munkaerő szabad áramlása
3. letelepedési jog és szolgáltatások szabadsága
4. tőke szabad áramlása
5. közbeszerzés
6. társasági jog
7. szellemi tulajdonjog
8. versenypolitika
9. pénzügyi szolgáltatások

¹⁹ TurkStat: Foreign Trade Statistics, http://www.turkstat.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=13, letöltve: 2012. október 26.

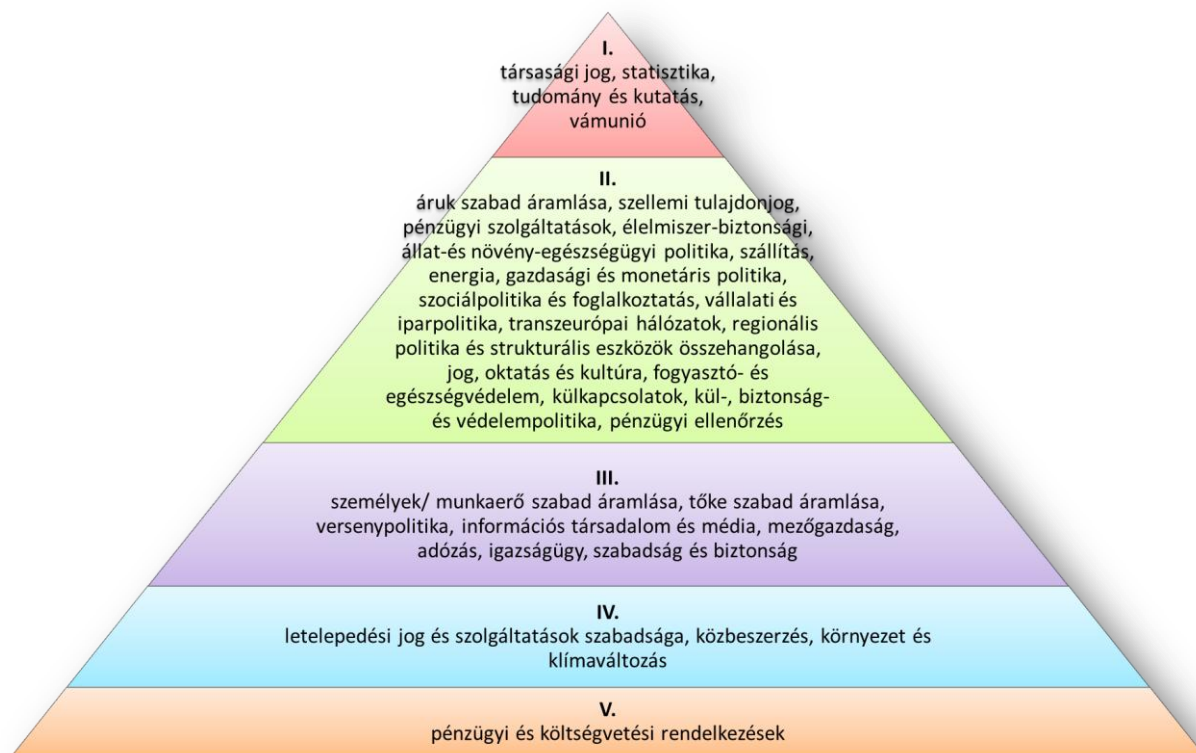
10. információs társadalom és média
11. mezőgazdaság
12. élelmiszer-biztonsági, állat-és növény-egészségügyi politika
13. halászat
14. közlekedéspolitika
15. energia
16. adózás
17. gazdasági és monetáris politika
18. statisztika
19. szociálpolitika és foglalkoztatás
20. vállalkozás és iparpolitika
21. transzeurópai hálózatok
22. regionális politika és strukturális eszközök összehangolása
23. igazságszolgáltatás és alapvető jogok
24. igazságügy, szabadság és biztonság
25. tudomány és kutatás
26. oktatás és kultúra
27. környezet és klímaváltozás
28. fogyasztó- és egészségvédelem
29. vámunió
30. külkapcsolatok
31. kül-, biztonság- és védelempolitika
32. pénzügyi ellenőrzés
33. pénzügyi és költségvetési rendelkezések²⁰

Törökország tovább fejlődött, a tagsággal járó kötelezettségek irányába lépéseket tett. A legtöbb területen elmondható a fejlődés, kiemelten a társasági jog, a statisztika, a tudomány és kutatás és a vámunió fejezeteknél. A tárgyalási fejezeteket 5 nagy csoportba sorolhatjuk az előrelépés mértéke szempontjából:

- I. kitűnően fejlődött
- II. némileg fejlődött
- III. korlátozottan fejlődött
- IV. egyenetlenül fejlődött
- V. nem fejlődött.

²⁰ Comission Staff Working Staff (2012): Turkey, 2012 Progress Report – Enlargement Strategy and Main Challenges 2012-2013, Brüsszel, pp. 44-91.

A tárgyalási fejezetek csoportosítását a következő, 8. ábra szemlélteti:

8. ábra: A csatlakozási tárgyalások fejezeteinek csoportosítása²¹

6.2. A négy szabadság elvének teljesülése

6.2.1. Áruk szabad áramlása

Az áruk szabad áramlásánál némi előrelépés megfigyelhető az általános szabályok összehangolásánál. Az ún. TAREKS rendszerbe, mely kockázati alapú importon alapszik bekerültek újabb termékkategóriák, melyeket az importőröknek regisztrálniuk kell. Az ATR (vám dokumentum, melyet az EU tagországok és Törökország közötti kereskedelemben alkalmaznak, kedvezményes vámokra jogosít) bizonyítvánnyal ellátott termékek egy hivatkozási számot kapnak, és a további ellenőrzések alól mentesülnek. 2012. június 1-jétől Törökország nem vet ki kiegészítő vámkat olyan országokból származó termékekre, amellyel Törökország szabadkereskedelmi egyezményt írt alá, és amelyek szerepelnek a diagonális kumuláció rendszerben. Más, harmadik országból érkező árukra az intézkedések továbbra is érvényesek.

²¹ Comission Staff Working Staff (2012): Turkey, 2012 Progress Report – Enlargement Strategy and Main Challenges 2012-2013, Brüsszel, pp. 43-91.; Feldolgozva: saját csoportosítás

Szintén megmaradtak bizonyos technikai akadályok, melyek akadályozzák a szabad áruáramlást. Jó példa erre a gyógyszeripar termékei. Az EU által helyes gyártási gyakorlat (GMP= good manufacturing practice) jelzéssel ellátott termékek (amelyek részét képezik a forgalomba hozatali engedélynek és biztosítják a gyógyszeripari termékeket, hogy azok emberi fogyasztásra alkalmasak) a török hatóságok által nem elismertek, így tehát szükség van egy külön GMP bizonyítványra a Törökországba importálandó terméknel, melyet a török hatóságok állítanak ki. Ez számos késést és hosszas regisztrációs folyamatot eredményez, és az EU importnak de facto diszkriminációt jelent a török, hazai termelők javára. A ruha-és textilipari termékeknel megmaradtak az online regisztráció szabályai, annyi enyhítéssel, hogy a szükséges információ mennyiségét csökkentették, hogy a kereskedőnek ne kelljen a kereskedelmi értékkel kapcsolatban információt kiadnia. Engedélyek szükségesek a régi és használt termékekre, mint például építőipari gépekre vagy hibás, felújított árukra. Az alkoholtartalmú termékeknel a korábbi ellenőrzési tanúsítvány rendszert felváltotta az előzetes bejelentési rendszer, így némi javulás történt. Az alumínium, papír és rézhulladék exportja, valamint egyes feldolgozott mezőgazdasági termékek importja során kivetett korlátozások a Vámunió de facto megsértését jelentik. Más áruknál előzetes regisztráció szükséges. Összességében némi fejlődés tapasztalható az áruk szabad áramlásának érdekében. A kereskedelem technikai akadályai néhány terméknel megsértik a Vámunió szabályait. A GMP bizonyítványok által okozott késések és a gyógyszeripari termékek kereskedelménél szükséges adatmennyiségi problémák megoldásra várnak. A fennmaradó import és export engedélyeket, korlátokat a használt áruknál meg kell szüntetni. A 9. ábra az export és import alakulását ábrázolja az elmúlt 3 évben.

9. ábra: Az export és import változása, millió USD²²

6.2.2. Munkaerő szabad áramlása

A munkaerő-piaci belépés tekintetében nem történt fejlődés. Előrehaladás volt: a jövőben tervezik az EURES (European Employment Services = Európai Foglalkoztatási Szolgálat) hálózatba való belépést. A Török Foglalkoztatási Ügynökség fejlesztette az IT infrastruktúráját és kapacitását.

A szociális biztonsági szolgálat összehangolása is előrelépett. A Szociális Biztonsági Szolgálat kapacitásai további erősítésre várnak még. Az Európai Egészségbiztosítási Kártya elismerésének ügyében nem volt fejlődés.

6.2.3. Tőke szabad áramlása

Korlátozott fejlődés történt a tőke szabad áramlása területén. Számos szektorban megmaradtak a korlátozások, mint például az Európai Unióból érkező közvetlen tőkebefektetéseknél. A végrehajtás erőforrásait erősíteni kell a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozásának felszámolásánál (a jogi keret is hiányos). További, sürgős erőfeszítéseket kell tenni a közösségi vívmányokkal (acquis) történő összehangolás érdekében.²³

²² Forrás: tradingeconomics.com, saját szerkesztés

²³ Republic of Turkey (2011): Pre-Accession Economic Programme 2012-2012, Ankara, pp. 67.

6.2.4. Szolgáltatások szabad áramlása

Nagyon minimális a fejlődés a szolgáltatások szabad áramlása terén. Részletes összehangolási stratégia egyelőre nem lett bemutatva. A letelepedési jog területén aránytalan követelmények voltak, és maradtak érvényben. Határon átnyúló szolgáltatás nyújtásánál sem történt előrelépés. A regisztrációs, engedélyezési és meghatalmazási követelmények továbbra is kötelezőek az Európai Unióban bejegyzett, törökországi tartózkodási engedéllyel rendelkező szolgáltatást nyújtó számára. Nem létezik olyan mechanizmus, mellyel ezeket a követelményeket ki lehetne kerülni. A szolgáltatási irányelvet egyelőre nem hangolták össze az EU-éval.

Hasonló a helyzet a postai szolgáltatásokkal is. A postatörvény tervezet még mindig elfogadásra vár. A postai monopólium addig fennmarad. A jogalkotási reformra tekintettel fokozatos piacnyitás terveznek. Szükség lenne az adminisztratív teljesítmény egy részét egy független szabályozó hatóság létrehozására csoportosítani, mely biztosítaná a szabályozási és a (postai) működési folyamatok szétválasztását.

Kismértékű az előrehaladás a szakmai képezések kölcsönös elismerése terén. Egy törvényerejű rendelet és annak végrehajtási rendelete megszüntette a jogi akadályokat a külföldi orvosok és ápolók török magánkórházakban alkalmazásánál. Mindazonáltal az állampolgársági feltétel továbbra is hatályos az állami szektorban. Követelmény továbbá a török nyelvtudás, tartózkodási engedélyek, és a szaktudás/ diploma egyenértékűségének elismertetése. Még mindig nincs különbségtétel a szakmai és az egyetemi képezések elismerésénél.

6.3. Mezőgazdaság és vidékfejlesztés

6.3.1. Mezőgazdaság

A mezőgazdasági szektor (mezőgazdaság, vadászat, erdőgazdálkodás, halászat) GDP-n belüli részesedése 2008 óta növekszik: 2008-ban 7,6%, 2009-ben 8,1% és 2010-ben 8,2% volt. Ez a szektor Törökországban kevésbé volt kitéve a gazdasági válság negatív hatásainak, mint a világ többi országában. 2010-ben a nem megfelelő klimatikus viszonyok miatt néhány növény

termelése csökkent. Az ipar és szolgáltatási szektor fejlődésének tudható be, hogy a török mezőgazdasági szektorban dolgozók aránya csökken. ²⁴

A munkaerő szektoronkénti százalékos megoszlását (2010-es adatok alapján) a következő, 1. táblázat mutatja:

	%
Mezőgazdaság	25,2
Ipar	19,9
Szolgáltatások	48,6
Építőipar	6,3
Összesen	100

1. táblázat: A munkaerő szektoronkénti megoszlása²⁵

Korlátozott fejlődés történt a horizontális kérdések ügyében. Az Élelmezésügyi, Mezőgazdasági és Állattenyésztési Minisztérium jelentősen megnövelte alkalmazottainak számát, akik az EU-val kapcsolatos kérdésekkel foglalkoznak. A Közös Agrárpolitikához (CAP= Common Agricultural Policy) kell igazítaniuk és fejleszteniük az igazgatási kapacitásaikat (beleértve a mezőgazdasági statisztikákat és a Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózatot=FADN= Farm Accountancy Data Network). A KAP jogharmonizációja azonban továbbra is korlátozott. Törökország továbbra is dolgozik a mezőgazdasági statisztikák stratégiáján, mely a jövőben még elfogadtatásra vár.

A termelők közvetlen támogatását tekintve Törökország még nem készített stratégiai tervet a mezőgazdasági támogatási politikájának KAP-hoz való igazítására. A 2012-es mezőgazdasági költségvetés szerint folytatólagos tendencia figyelhető meg: a teljes költségvetés nőtt, növekedett a terület, illetve állatlétszám-alapú kifizetés függően a termeléstől, a hiánykifizetések pedig csökkentek. Korlátozott előrelépés figyelhető meg az Integrált Igazgatási és Ellenőrzési Rendszer (IACS= Integrated Administration and Control System) előkészítésében annak dacára, hogy bizonyos erőfeszítéseket tettek a Mezőgazdasági Parcella Azonosító Rendszer (LPIS= Land Parcel Identification System) fejlesztésén is.²⁶

²⁴ Republic of Turkey (2011): Pre-Accession Economic Programme 2012-2012, Ankara, pp. 76.

²⁵ FAO (2011): Country Programming Framework 2012-2015, Ankara, pp. 4.

²⁶ Comission Staff Working Staff (2012): Turkey, 2012 Progress Report – Enlargement Strategy and Main Challenges 2012-2013, Brüsszel, pp. 55.

Haladás történt az élő szarvasmarha-, marhahús és származékos termékek importtilalma terén, mely az EU exportot jelentős mennyiségben növelte. A de facto tilalom azonban megmaradt néhány Európai Unió tagállammal szemben. További fejlesztésre van szükség Törökország irányából annak érdekében, hogy a kétoldalú kötelezettségek a kereskedelmi megállapodás és a mezőgazdasági termékek területén teljes mértékben végre legyen hajtva.

A közös piaci rendtartás terén némi előrelépés történt: a gyümölcs és zöldség ágazatban jelentős szabályozó jogszabályokat fogadtak el, mely a termelői szövetségeket és a nagykereskedelmi piacokat szabályozza. Egyéb fejlődésről nem beszélhetünk más szektorokban.

A vidékfejlesztés némileg fejlődött. Törökország elérte, hogy Előcsatlakozási Vidékfejlesztési Támogatás (IPARD= Instrument for Pre-Accession Assistance in Rural Development) keretében kapott alapokat további három tartományra átruházza. Törökországban a végrehajtási arány lassú, létrehozott egy tervet az IPARD keretében kapott pénzeszközök felszívódásának javítására.

A minőségpolitika terén nincs, a biogazdálkodás terén csekély az előrelépés, itt néhány végrehajtási jogszabályt fogadtak el.

Addig, amíg megszorítások vannak érvényben az áruk szabad áramlásánál, melyek hajón vagy repülőgépen érkeznek Ciprusból, vagy amelyeknek a megelőző állomása/ kikötője Ciprus volt, Törökország nem lesz olyan helyzetben, hogy teljes mértékben végrehajthassa az e fejezetnél meghatározott közösségi vívmányokat.

Alapvető célkitűzések a mezőgazdasági politikában az élelmiszerbiztonság védelme és egy fenntartható mezőgazdasági struktúra létrehozása, mely az EU-val összhangban van.

Ebben az összefüggésben, míg a politika eszközök már alkalmazásra kerültek, a közvetlen termelési keresletet figyelembe véve elsőbbséget kell adniuk a mezőgazdasági struktúra-átalakításának annak érdekében, hogy megbirkózzanak az Európai Unió csatlakozás miatt bekövetkező versenyhelyezettel.

A Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium a jogi, törvényi munkálatok eredményeképpen jöhetett létre, melynek célja az intézményi kapacitás növelése az állami szektor strukturális átalakításában. Ennek keretében létrejött az Élelmezésügyi,

Mezőgazdasági és Állattenyésztési Minisztérium (a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztériumot felváltva) a 2011. június 8-ai, 639-es törvényrendelet értelmében.

Megtörtént az egészségügyi szolgáltatások, növény-egészségügyi, élelmiszer-és takarmányjogi törvény harmonizációja az Unió jogszabályokkal, mellyel megnyithatóvá vált a csatlakozási tárgyalások 12. fejezete az élelmiszer-biztonsági, állat-és növény-egészségügyi politikáról.

Annak érdekében, hogy az öröklés útján fennmaradó mezőgazdasági területek felaprózottságát orvosolják, jogszabály-módosító intézkedéseket kell bevezetniük. Fel kell gyorsítani az állami ösztönzési projekteket, csökkenteni a szétszórt mezőgazdasági területeket, csökkenteni a beruházási kiadásokat és a kisajátítás költségeit.

A Közvetlen Jövedelemtámogatási (DIS= Direct Income Support) Program 2011-ben indult el Törökországban, 15,8 millió hektár földet regisztráltak 2008-ban, és körülbelül 2,4 millió gazda kapott a támogatásokból. A területalapú támogatások (beleértve a DIS kifizetéseket) a mezőgazdasági támogatások költségvetésében a támogatások realizálása 35%-os 2008-ban, ez 2004-ben 80% volt. 2009-ben 27%, ekkor eltörölték a DIS kifizetéseket. 2010-ben a területalapú kifizetések részesedése a mezőgazdasági támogatásokból 36% volt. A regisztrációs és ellenőrzési rendszer keretén belül (mely a DIS végrehajtási rendszerrel együtt került kidolgozásra) 2004-ben feltételes területalapú kifizetések indultak, például a biogazdálkodás, talaj-elemzések, környezetbarát alapú termőföld védelem, az engedélyezett vetőmag-és palánta terén, a feltétel nélküli terület alapú kifizetésekre: gázolaj és műtrágya-kifizetések, a termelés irányításának érdekében.²⁷

Azért, hogy a szerkezetátalakítást támogassák, mely elengedhetetlen az élőállat szektor versenyképességénél a későbbi Unió tagság alatt, az állattenyésztési támogatás aránya (ami a teljes költségvetési támogatás 7%-át képezte 2004-ben) 24%-ra növekedett 2011-re, és az idei arányt 26%-ra tervezik növelni. Ezen belüli támogatások: a takarmánynövények támogatása (ezer négyzetkilométerenként), tej-ösztönző támogatások, fajtiszta tehén utáni kifizetések (fejenként) és kiegészítő támogatások vannak érvényben annak érdekében, hogy legálisan regisztrálttá váljanak a termékek, és az előre látható betegségek alól mentesüljenek. Elindult a szarvasmarha azonosítási rendszer végrehajtása, a juh és kecske címkézési és vakcinázási projekt, melyre EU-támogatás indult 2009-ben. Ennek második szakaszában a veszettség elleni védekezést támogatják, például 2011-ben száj-és körömfájás elleni védekezési

²⁷ Republic of Turkey (2011): Pre-Accession Economic Programme 2012-2012, Ankara, pp. 77.

projekttel. Folyamatosan folynak ezzel kapcsolatban a munkálatok és jelenleg is fejlesztés alatt áll. Emellett 2007-ben elkezdődött a határállomások szerkezetátalakítási projektje, az EU pénzügyi együttműködésének javítása érdekében, a kapcsolódó igazgatási kapacitást átalakították, hiányosságok azonban maradtak: további erőfeszítések szükségesek ezek felszámolására, a program tökéletesítésére.

2011-ben újtára indították a mezőgazdasági parcellaazonosító rendszert a Beruházási Program keretében. Fő eszköze az integrált irányítási és ellenőrzési rendszer, mely a mezőgazdasági támogatásokat továbbítja és kezeli.

Másrészt a hús ára 2009-ben emelkedni kezdett, és 2010-re elérte tetőpontját. Ennek leküzdése érdekében felgyorsult az élő és vágott állatok külföldi behozatala, többek között az EU-tagállamaiból is.

A mezőgazdasági biztosítási törvény hatályának értelmében a termelő biztosítási díj 575.000 biztosítási támogatást nyújtott, így például jégesőre, fagyra, állati életre, és 2011 októberében elérte a 630.000-et.

A fent említett kérdések keretében (figyelembe véve az Uniós csatlakozási folyamat követelményeit) a támogatási stratégia egy ütemtervvel együtt készül el, ami a kiszámíthatóságot növeli, ahol végső cél a mezőgazdasági üzem-alapú támogatása terület-alapú igazgatással és ellenőrzési rendszerrel, továbbá a regisztrációs folyamat hatékonyságának és a minőségének javítása, mely támogatja az állattenyésztés szerkezetátalakítását Törökországban.

A minőségi és a mennyiségi problémák kiküszöbölése érdekében, melyek a mezőgazdasági statisztikai adatokkal kapcsolatosak, és az információs infrastruktúra és adminisztrációs struktúra fejlesztésének érdekében szükség van egy nyilvántartási rendszerre, mely tartalmazza a gazdák adatait. Ezzel összhangban és az EU-s Előcsatlakozási Pénzügyi Együttműködés keretében megvalósult a Mezőgazdasági Parcella Azonosító Rendszer és fejlődött az Élelmezésügyi, Mezőgazdasági és Állattenyésztési Minisztérium. A cél az, hogy nyomon kövessék a vállalkozások fejlődését, és hozzájáruljanak kapcsolódó politikai döntéshozatali folyamatokhoz.²⁸

²⁸ Comission Staff Working Staff (2012): Turkey, 2012 Progress Report – Enlargement Strategy and Main Challenges 2012-2013, Brüsszel, pp. 57.

A halászati ágazatban elsőbbséget élvez az intézményi struktúra javítása, erőforrás-hatékonyság növelése (kifogott halak) és a környezetbarát termelés a vízi világban. A halászati törvényt módosítani fogják, alapul véve az Európai Unió közös halászati politikáját a fenntartható halászat érdekében. Folytatódtak a munkálatok a leszállási pontoknál lévő irodák építésénél, a halászati információs rendszer fejlesztésén, terjedt a távérzékelési módszer használata, mely az ellenőrző szolgálatok hatékonyságát biztosítja.

Harmonizációra törekсенek az élelmiszer-biztonsági, állat-és növény-egészségügyi politika terén is a közösségi vívmányokkal és a nemzetközi szabványokkal való összehangolásnál is, melyet a csatlakozási tárgyalások 12-es fejezetében tárgyalnak. A nyilvános beruházások laboratóriumi modernizációra, új élelmiszer-elemzési módszerekre, valamint akkreditációs munkákra irányulnak az élelmiszer-ellenőrzési rendszer megerősítése érdekében. Az élelmiszer-vállalkozások hiányosságait a modernizációs programok segítik megoldani, melyekre eljárásokat és támogatási mechanizmusokat kell meghatározni. Az állami cukorgyárak privatizációja még folyamatban van, a cukorágazati jogszabály-módosítások véglegesítése várható legkésőbb 2014-re.

6.3.2. Vidékfejlesztés

A Vidékfejlesztési és Beruházási Támogatási Programnak (mely az intézményi kapacitás megfelelő felállításáért felelős) 1,4%-os részesedése volt 2007-ben a teljes támogatási keretből, 2012 végére várhatóan 5,7% lesz, beleértve a nemzeti együttműködési, finanszírozási hozzájárulást (mely az EU előcsatlakozási pénzügyi eszköz vidékfejlesztési programjának keretében jött létre).

A Kilencedik Fejlesztési Terv periódus (2007-2013) a vidékfejlesztési politika fő célja, hogy lehetővé tegye a vidéki közösségek számára a fenntartható élet-és munkakörülményeket. Ennek a célnak megfelelően a Vidékfejlesztési Terv (2010-2013) a stratégiai célokkal összhangban elkészült, a prioritások meghatározásra kerültek a Nemzeti Vidékfejlesztési Stratégia (NRDS=National Rural Development Strategy) keretében, és a Legfelsőbb Tervezési Tanács jóváhagyta 2010 augusztusában. Célja, hogy szabályozza a nyomon követési eljárásokat és az értékelési struktúrát.

A Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Támogatások Intézetének központi akkreditációja és a helyi koordinátorok kijelölése (akik a végrehajtásokat és kifizetéseket folytatják le az IPA Vidékfejlesztési Programjának keretében a 2007-2013-as periódusban) megtörtént. Kérelmet

nyújtottak be az Európai Bizottsághoz az irányítás átruházásáért 2010. július 22-én. A Bizottság úgy találta, hogy 20 területből még 17-nél vannak olyan követelmények, melyek a teljes akkreditációhoz szükségesek. A többi 3 területhez a Bizottsági engedély már folyamatban van.

Annak érdekében, hogy kezeljék a gazdasági és társadalmi átalakulási folyamat hatékonyságát a vidéki térségekben, a próbálkozásokat, kísérleteket indítottak el a nemzeti kapacitások fokozására különböző kérdésekben (hegyi település, falusi építészet, stb.) a központi és a helyi közigazgatási intézményekkel együttműködve. Törökország saját forrásaiból is támogatásokat nyújt 2006 óta az átalakításokra, melyet eredetileg 2010-re terveztek megvalósítani, ám kiterjesztették a periódust 2015-ig.²⁹

²⁹ Republic of Turkey (2011): Pre-Accession Economic Programme 2012-2012, Ankara, pp. 79.-80.

7. Összefoglalás

Munkám során Törökország makrogazdasági helyzetét vizsgáltam. Láthatóvá vált, hogy számos területen folyamatos fejlődés tapasztalható, azonban jelentős számban vannak azok is, ahol stagnáló a helyzet, nincsenek előrelépések.

A dolgozatom elején megfogalmazott hipotézis (*Törökország gazdasága az elmúlt években (2009-2012) – a meghatározott tárgyalási fejezeteknek és egyéb (nemzeti és nemzetközi) szabványoknak való megfelelése miatt – növekedett, közelített az Európai Unióhoz*) részben teljesült, ám a produkált gazdasági növekedés és Európai Unióhoz való közelítés még mindig nem elegendő ahhoz, hogy a csatlakozási tárgyalások Törökország Európai Unió taggá válásával lezáruljanak. A jelentősebb eredmények elérése érdekében, melyek Törökországot még közelebb viszik a csatlakozáshoz, számos területen további erőfeszítésekre, munkálatokra van szükség. Haladás tapasztalható, ám lassú léptékű.

2011-ről 2012-re növekedett az import és export (a kereskedelem) volumene, az ipari termelés, növekedtek a fogyasztói kiadások, a privát szektor beruházásai, a kormányzati fogyasztások, a hitelek mennyisége, illetve a fogyasztói árindex.

Csökken a hazai fogyasztás, a beruházások mértéke, a fogyasztói bizalom, a kapacitáskihasználtság és gyengült a török líra.

Az elmúlt 3 év átlagos teljesítményét tekintve a folyó fizetési mérleg hiánya, a munkanélküliség csökkent, az infláció magas volt ugyan, de mérséklődött. Mindezek pozitív előrelépések a lehetséges csatlakozás szempontjából, az Európai Unióhoz való közelítési célt tekintve, így megerősíti és alátámasztja dolgozatom feltevését. Csökkent a költségvetési hiány, ami szintén az előbbi állítást erősíti. Az államadósság mértéke azonban növekedett, mely negatívan befolyásolja a csatlakozást, cáfolja hipotézisemet.

Összegezve a leírtakat, dolgozatom feltevése **részben beigazolódott**: számos területen közelítés történt Törökország részéről, ám szám adatokkal kifejezve a gazdasági teljesítmény (a 2010-es év teljesítményét alapul véve) relatíve csökkent.

8. Irodalomjegyzék

- 1) Republic of Turkey (2011): Pre-Accession Economic Programme 2012-2012, Ankara
- 2) Commission Staff Working Paper (2012): Turkey, 2012 Progress Report – Enlargement Strategy and Main Challenges 2012-2013, Brüsszel
- 3) Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (2012): Inflation Report 2012-III, Ankara
- 4) European Commission, Economic and Financial Affairs (2012): European Economic Forecast, Spring 2012, European Economy, pp. 131.
- 5) Akay, Aydin Safa, KÖK Journal of Social & Strategic Studies, Vol. II. No.1/ 2000
- 6) Ceren Zeynep Ak, Mensur Akgün, Peter Balazs, Deniz Bingöl McDonald, David Judson, David Král, Lucia Najšlová, Adam Szymański, Sylvia Tiriyaki: Finding Common Grounds, Research Center of the SFPA
- 7) Financial Crisis: Institutions and Policies (Eds. L. Lacina, P. Rozmahel, A. Rusek), 2010, Martin Stříž Publishing, Bučovice, Czech Republic, ISBN 978-80-87106-36-5, 60-82 pp.
- 8) Mehmet S. and Özge U., The Effects of the Global Crisis on Turkish Economy and Existing Fiscal Policies for this Crisis, Canakkale Onsekiz Mart University, Turkey
- 9) dr. Török Attila (2004): Az Európai Unió és Délkelet-Európa
- 10) Yilmaz, D. (Temmuz 2009). Küresel kriz ve Merkez Bankası. Maliye Yazilari, (84), 9-16.
- 11) Samuelson-Nordhaus (2009): Közgazdaságtan, Akadémiai Kiadó
- 12) Halmai Péter (2007): Az Európai Unió agrárrendszere, Mezőgazda Kiadó, ISBN 9789632863702
- 13) International Monetary Fund (2012): World Economic Outlook, Washington DC.
- 14) FAO (2011): Country Programming Framework 2012-2015, Ankara.

Internetes források:

- 1) www.ec.europa.eu, letöltve: 2012. október 25.
- 2) <http://www.oecd.org/turkey>, letöltve: 2012. október 25.
- 3) OECD Economic Surveys, Turkey (2012): http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/economics/oecd-economic-surveys-turkey-2012_eco_surveys-tur-2012-en, letöltve: 2012. október 26.
- 4) <http://stats.oecd.org/Index.aspx?QueryId=38900#>, letöltve: 2012. október 25.
- 5) ftp://ftp.fao.org/TC/CPF/Countries/Turkey/CPF_Turkey_2012_2015.pdf, letöltve: 2012. október 12.
- 6) TurkStat: Foreign Trade Statistics, http://www.turkstat.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=13, letöltve: 2012. október 26.
- 7) Turkstat: Consumer Price Index, September 2012, <http://www.turkstat.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10912>, letöltve: 2012. október 25.